

Patient med dom til behandling - mere og andet end psykisk sygdom og kriminalitet

Af Jette Møllerhøj, Maia Jørgensen & Liv Os Stølan, Kompetencecenter for Retspsykiatri

Fordomme og stigmatiserende fortællinger om psykisk sygdom trives stadig; både hos den enkelte, i sundhedsvæsenet og i medierne. Når man udover at have en psykisk sygdom også har begået en kriminel handling, rammes man ofte dobbelt.

Men hvad betyder det for retspsykiatriske patienter og deres pårørende når de mødes af negative og stigmatiserende fortællinger og fordomme? Kompetencecenter for Retspsykiatri (KFR) har gennem en årrække interviewet retspsykiatriske patienter og deres pårørende. Mange beretter om, hvordan fordommene og fortællingerne kan være en barriere for at få det bedre og føje mere håbløshed, frustration og sorg til en i forvejen vanskelig situation.

Det er nemt at glemme, at der bag hver eneste overskrift findes et menneske med en ofte ulykkelig og svær historie og nogle pårørende, der er dybt berørte. Det kan gøre ondt, når patienter beskrives som fanger eller farlige kriminelle, og retspsykiatriske afdelinger fremstilles som fængsler med celler og tremmer for vinduerne. De stigmatiserende fortællinger risikerer at forstærke den skyld og skam, der for mange patienter og deres pårørende allerede er til stede. Det kan gøre det endnu sværere at fastholde håbet om at komme sig og en dag kunne leve et liv uden en dom.

Vi kender de dramatiske og skræmmende overskrifter, der flourer i medierne – typisk med store typer og mange udråbstegn på en gul baggrund. Det kan også være mindre dramatisk, men alligevel voldsomt og dehumaniserende, som i en arkitekturanmeldelse i Politiken, hvor retspsykiatriske patienter beskrives som vilde dyr. De er "samfundets farligste forbrydere", der "...i vanvid og måske uden erkendelse eller fortrydelse har begået de værste tænkelige forbrydelser, mishandling, voldtægter eller mord."

Men hvad ville sådanne beskrivelser gøre ved dig, hvis du selv var indlagt på et psykiatrisk sengeafsnit? Eller hvis en af dine kære var? Ville du blive bange for dine medpatienter eller for hvem din kære skulle møde i dagligstuen eller i motionsrummet? Ville beskrivelserne tilføje ekstra sorg, ekstra skyld eller skam til det, du i forvejen skulle bære?

Mennesker med dom til behandling skæres ofte over en kam. Men gruppen af retspsykiatriske patienter er lige så sammensat og forskellig som i alle andre medicinske specialer. Årsagerne til at et menneske bliver retspsykiatrisk patient er komplekse og uens. Retspsykiatriske patienter har vidt forskellige baggrunde, forskellig historik i psykiatrien, og har begået vidt forskellige typer af kriminalitet. Nogle har begået alvorlig personfarlig kriminalitet, men for langt de fleste drejer det sig om forseelser relateret til fx ulovlige rusmidler, tyveri eller trusler om vold mod offentligt ansatte.

Fælles for patienterne er, at en domstol på baggrund af en psykiatrisk undersøgelse har besluttet, at de på grund af deres alvorlige psykiske sygdom ikke skal straffes, men i stedet modtage behandling i sundhedsvæsenet. De idømmes derfor en psykiatrisk særforanstaltning - en behandlingsdom eller en anbringelsesdom. Formålet med dommen er, at patienten skal få det bedre og undgå at begå ny kriminalitet. De allerfleste retspsykiatriske patienter modtager ambulant behandling og en stor del er tilknyttet almenpsykiatrien.

Flere patienter og pårørende i KFRs undersøgelser fortæller om ubehagelige, grænseoverskridende og forsimplede fremstillinger i medierne. De beskriver en manglende forståelse for den komplekse situation med alvorlig psykisk sygdom og kriminalitet, som de befinder sig i.

I kontrast til historiene i medierne beskriver mange patienter et langvarigt og opslidende arbejde med at forsøge at komme overens med den kriminalitet, de er dømt for. De beretter om at være plaget af skam og skyld over handlinger, som de har svært ved selv at forstå, de har begået.

Mange pårørende beskriver et sammensurium af komplekse følelser, som fx sorg, vrede, skyld og følelser af utilstrækkelighed. For kunne de have gjort mere for at forhindre, at deres syge familiemedlem endte med at begå en kriminel handling? Andre pårørende har oplevet stigmatisering i deres omgangskreds. En familie fortæller, hvordan de oplevede, at andre familiemedlemmer tog afstand fra deres syge søn, hvilket var smertefuld for både forældrene og sønnen. Atter andre beskriver mødet med fordomme fra ansatte i sundhedsvæsenet, som fx en medarbejder i almenpsykiatrien, der til en pårørende bemærkede, at "vi jo ikke ved, hvordan vi skal opføre os overfor en arrestant".

Der er ingen tvivl om, at det er svært at møde andre uden fordomme og uden stigmatiserende forestillinger. En far til en retspsykiatrisk patient beskriver, hvordan han selv måtte ændre holdning: "Altså når man selv har en søn. Så ser man jo også, at der er mennesker bag denne her sygdom, og det ser man ikke ellers. Man sidder bare og tænker, at de skal bare sidde derinde, de skal aldrig ud. Altså man glemmer, at der er mennesker bagved, når man ikke har det tæt på sig."

Mennesker med en psykisk sygdom og en dom til behandling er forskellige ligesom alle andre. Og de og deres pårørende ønsker at blive mødt som ligeværdige mennesker og kunne fastholde håbet om at komme sig og få et meningsfuldt liv uden kriminalitet. Både til gavn for dem selv og deres pårørende og for det omgivende samfund.

Vi mener, at vi hver især har et ansvar for at forsøge at respektere det enkelte menneske. Også når det drejer sig om et menneske med psykisk sygdom og en dom for en kriminel handling. Der er brug for, at vi giver plads til mere nuancerede fortællinger, som fx at det er muligt at komme sig og at der altid er et menneske bag den dramatiske overskrift.

Så lad os gøre en ekstra indsats og tænke os om en ekstra gang, både når vi møder det enkelte menneske, og når vi bidrager til fortællingerne om dem, hvad enten det er som privatperson, som ansat i sundhedsvæsenet eller i medierne.

Kompetencecenter for Retspsykiatri (KFR) er et tværfagligt kompetencecenter, der kortlægger, producerer og formidler viden om pleje, behandling og rehabilitering af retspsykiatriske patienter. Vores ambition er at understøtte gensidig videndeling mellem almen psykiatri og specialiseret retspsykiatri, og at bidrage til at sikre den bedst mulige pleje og behandling af de retspsykiatriske patienter.

Citaterne i klummen stammer fra [forskningsprojektet Vendepunkter](#). Patienters og pårørendes fortællinger og erfaringer med forløb før og efter dom. Du kan læse hele undersøgelsen på [KFR's hjemmeside](#)

Fakta - Hvad er retspsykiatri?

Retspsykiatriske forløb vedrører mennesker med forskellige psykiatriske diagnoser, som har begået forskellige kriminelle handlinger – fælles for dem er, at en domstol på baggrund af en grundig psykiatrisk undersøgelse (mentalerklæring) har vurderet, at de som følge af svær psykisk sygdom på gerningstidspunktet, ikke skal straffes, men i stedet modtage behandling i sundhedsvæsenet.

I stedet for straf idømmes en psykiatrisk særforanstaltning (behandlingsdom eller anbringelsesdom), som den regionale behandlingspsykiatri har ansvar for at varetage. Formålet med den psykiatriske særforanstaltning er at forebygge tilbagefald til ny kriminalitet. Dette adresseres ved hjælp af individuelt tilrettelagt psykiatrisk pleje, behandling og rehabilitering. Patientens recoveryproces understøttes under hensyntagen til det omgivende samfund, og der arbejdes med at komme overens med både sygdom og kriminalitet.